

A SZÍNIKRITIKUSOK DÍJA 1990/91

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: TAUB JÁNOS (Gabriel García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)

A legjobb női alakítás: TÖRÖCSIK MARI (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: SZARVAS JÓZSEF (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház; Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb női mellékszereplő: PAP VERA (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház; Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: DERZSI JÁNOS (Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb díszlet: ANTAL CSABA (Valahol Oroszországban, Kaposvár; A titkos elragadtatás, Katona József Színház)

A legjobb jelmez: —

Különdíj: ESZENYI ENIKŐ a Leonce és Léna rendezéséért

Keserves évadot hagytunk magunk mögött. Ha egy évvel ezelőtt az évad végi szavazás kapcsán azt írtuk, hogy a rendszerváltás közvetlenül még nem érezte hatását a színházi életben, akkor most azt kell megállapítanunk, hogy nagyon is megérezte a színház a politikai változásokat. A kultúrabarátnak még a legnagyobb jóindulattal sem nevezhető kormányzat gazdasági megszorító intézkedései miatt a színházaknak is túlélésre irányuló taktikát kellett követniük, s ez meglátszott a művészi eredményen (eredménytelenségen) is. Vészesen csökkent a művészi kockázatvállalás, több érdekes előadást vettek le a műsorról úgy, hogy még csak esélyt sem adtak a nehezebben érlelődő sikereknek. Nem találják helyüket a színházak, s ez magával hozza a szakmai színvonal rohamos romlását.

A gazdasági bajok a kritikára is kihatnak: egyre kevesebb napi, heti, havi orgánuma van a színbírálatnak, így aztán a legtöbb produkció — főleg a vidékiek — csaknem teljesen visszhangtalan marad. Sőt, a kaposvári országos színházi találkozó is majdhogynem titokban zajlott, mivel a kritikusok jó részét lapjuk nem küldte el a fesztiválra.

Ezek ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy az idei szavazás több kategóriájában éppen csak ki tudjuk adni a kritikusedíjt, s két kategóriában egyetlen számba jöhető produktum sem kapta meg a szavazatok egynegyedét (vagy legalább az ötöt) mint a kiadhatóság minimum-követelményét. Nemigen születtek olyan vitathatatlan értékek, mint az elmúlt években. Az

eddig legsikeresebb színházak is gyengélkedtek az idén. S ha netán voltak is, például vidéken, értékes produkciók, ezúttal jóval kevesebb szakember látta őket, mint régebben. Mindezt pontosan tükrözi a huszonegy kritikus szavazata s e szavazatok összegzése.

Az idén nem lehetett kiadni a legjobb új magyar dráma díját, mert egyrészt alig mutattak be új magyar drámát, másrészt a bemutatottak egyike sem volt kiemelkedő mű. A legtöbb szavazatot az egyáltalán szóba jöhető hat darab közül Kárpáti Péter *Az út végén a folyó*-ja kapta (három szavazat), ugyanakkor tizenhárom (csaknem a szavazók kétharmada) egyetlen drámát sem tartott méltónak a díjazásra.

A legjobb rendezés kategóriájában hét előadásra voksoltak. Közülük a *Száz év magány* (hat és fél) után a *Valahol Oroszországban* (négy és fél) és *A titkos elragadtatás* (három) rendezése érdemesült több szavazatra.

Az egyetlen kategória, amelyben elsőprő arányban egyetértettek a kritikusok a díjazott személyében: a női alakításé. Töröcsik Mari *Száz év magány*-beli teljesítményét tizenegy és fél szavazattal honorálták. (S ketten még a *Figaro házasságában* játszott szerepéért mellékszereplői díjra is javasolták!)

A többi színészi díj kiadása csak úgy volt lehetséges, ha figyelembe vettük, hogy a kritikusok meglehetősen bizonytalanok egy-egy alakítás kategóriába sorolásánál: ugyanazt a szerepet egyikőjük főszerepnek, másikuk mellékszerepnek ítéli. Ennek alapján a férfi-

alakítás díját öt és fél szavazattal Szarvas Józsefnek ítélték, rajta kívül Kaszás Attila (kettő és fél), TERNYÁK Zoltán (kettő), GÁBOR MIKLÓS (másfél) és FAZEKAS István (másfél) kapott egynél több szavazatot.

A női mellékszereplők közül Pap Vera szintén öt és fél szavattal nyert. Őt Jónás Rita (három és fél), Básti Juli és Murányi Tünde (kettő és fél—kettő és fél), valamint Spolarics Andrea (kettő) követi a sorban.

A férfi mellékszereplők közül a Derzsi Jánosra adott szavazatok éppen elérték a minimálisan szükséges ötöt. Lukács Sándorra három, Győry Emilre kettő, Balkay Gézára és Vallai Péterre másfél—másfél szavazatot jutott.

A legjobb díszletnek ebben az évben is Antal Csaba munkáit ítélte a kritikuscsoport (nyolc és fél szavazattal). Mellette öt szavazatot kapott Horgas Péter.

Megtört a többéves hagyomány: Szakács Györgyi sikersorozata. De a helyére senki sem lépett, ugyanis a szavazók egyharmada úgy ítélte: ebben az évadban nem volt kiemelkedő jelmeztervezői teljesítmény. (Ez persze csak kisebb részben minősíti a tervezőket, sokkal inkább a produkciókra fordítható pénz szűkösségéből fakad.) Különböző Szakács Györgyi és Barta Andrea négy-négy, Schäffer Judit három és Szabó Mária egy szavazatot kapott.

A különdíj ezúttal Eszenyi Enikőé, aki a rendezés kategóriában rá adott voksolókkal együtt öt szavazattal lett első; mögötte Melis Lászlónak (kettő és fél) és Bezerédi Zoltánnak (kettő) jutott még egynél több szavazat.

BARABÁS TAMÁS Esti Hírlap

A legújabb magyar dráma: Horváth Péter: Csao bambino

A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)

A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Darvas Iván (Imádok férjhez menni, Vidám Színpad)

A legjobb női mellékszereplő: Pártos Erzsébet (Forgószínpad, Budapesti Kamaraszínház) és Pásztor Erzsébet (Csodás vagy, Júlia!, Játékszín)

A legjobb férfi mellékszereplő: Lukács Sándor (Játék a kastélyban, Vígszínház)

A legjobb jelmez: Schäffer Judit (A titkos elragadtatás, Katona József Színház és Imádok férjhez menni, Vidám Színpad)

Különdíj: Bezerédi Zoltán és a Vedd le a kalapod a honvéd előtt! című produkció (Budapesti Kamaraszínház)

Egyértelmű a választásom a legjobb új magyar drámát illetően: Horváth Péter érdekes, értelmes, szívhez szóló darabjának versenytársa se nagyon volt. Annál több esélye akadt a legjobb rendezésnek, hiszen Zsámbéki Gábor a Hare-darabbal, Eszenyi Enikő a *Leonce és Léna*-val, Mácsai Pál a *Macskajátékkal* (Veszprém), Valló Péter a *Régi időkkel* és *Az árvákkal*, Verebes István az *Erzsébetvárossal* s Marton László a *III. Richárd*-dal tulajdonképpen éppúgy megérdemel-

né, de a *Száz év magány*, vagyis Taub János munkája mintha egy árnyalattal mindegyiknél jobb lett volna.

Garas Dezső (*Száz év magány*), TERNYÁK Zoltán (*Hoppáregyim!*), Mensáros László (*Aranytó*), Haumann Péter (*Az árvák*), Sztankay István (*A waterlooi csata*), GÁBOR MIKLÓS (*A Bernhardt-ügy*), Kern András (*III. Richárd*), Bubik István (*Figaro házassága*) nevét jegyeztem fel, majd mindegyikük elé a csúcsmódban lévő Darvas Ivánt (*Imádok férjhez menni*) írtam, aki különben, szerintem, már két évvel ezelőtt (*A nagybögő*) is megérdemelte volna a legjobb férfialakítás díját.

A legjobb női alakításban — nálam — győztes Töröcsik Mari (*Száz év magány*) legesélyesebb versenytársa volt Udvaros Dorottya és Básti Juli (mindketten *A titkos elragadtatásban*), Hernádi Judit (*Love Letters* és *Lebegő fénybuborék*), Pap Vera (*Rózsakiállítás, Leonce és Léna*), Fehér Anna (*Takarítás*),

Csernus Mariann (*Jaj, apu*) s Almási Éva (*Csodás vagy, Júlia!*).

A legjobb női mellékszereplő díját megosztva adom a nagyszerű Pásztor Erzsinek (*Csodás vagy, Júlia!*) és a nem kevésbé nagyszerű Pártos Erzsinek (*Forgószinpad*). Egészen szoros versenytársuk Jónás Rita (*Macskajáték*, Veszprém), Igó Éva (*Györgyike drága gyermek*), de Törőcsik is (a *Figaro házasságában*).

A legjobb férfi mellékszereplő számomra Lukács Sándor (*Játék a kastélyban*) volt, de Garast (*Rózsakiállítás és Száz év magány*) is említeni kell, továbbá Bajor Imrét (*Erzsébetváros, Lebegő fénybuborék*), Schnell Ádámot (*Hoppárézimi*), Szarvas Józsefet (*Leonce és Léna*), Reviczky Gábort (*Györgyike drága gyermek*) és Némethy Ferencet (*A bolond lány*).

A legjobb díszlet, szinte versenytárs nélkül, Fehér Miklósé (*Játék a kastélyban*), a legjobb jelmezekért nálam ketten vetélkednek: szokás szerint Szakács Györgyi (*Az árvák*) és az ezúttal hajszálnyival előbbre álló Schäffer Judit (*A titkos elragadtatás és Imádok ferjhez menni*).

Művészileg, politikailag, fiatalosságáért, ötletességéért, szóval mindenképpen különdíjat érdemel rendezőként Bezerédi Zoltán, illetve egész produkciója, a *Vedd le a kalapod a honvéd előtt!* (Budapesti Kamaraszínház).

A legjobb rendezés: a Száz év magány című García Márquez-adaptáció a Pesti Színházban (rendező: Taub János)

BÉRCZES LÁSZLÓ

Magyar Napló

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: Az út végén a folyó

A legjobb rendezés: —

A legjobb női alakítás: Spolarics Andrea (A vadkacsa, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Derzsi János (Liliom, Miskolc)

A legjobb női mellékszereplő: Murányi Tünde (Bűn és bűnhődés, Veszprém)

A legjobb férfi mellékszereplő: Kulka János (Valahol Oroszországban, Kaposvár)

A legjobb díszlet: Both András (A félreértés, Szolnok)

A legjobb jelmez: Barta Andrea (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

Küöldíj: Melis László és Eszenyi Enikő

1. Alapos elemzéssel bizonyára kimutathatók Kárpáti Péter darabjának hibái. Voksom annak szól, hogy az író ügyes és hatásos kűr helyett inkább a jeget törí durván, hogy megragadhasa azt, mi a dráma műfajának lényege: mi van? mi történik? hány az óra? Szemérmetlenül élénk tár egy helyzetet, amivel kínos a szembesítés. A Pesti Színház érdeme, hogy megkockáztatta ezt a szembesítést. És a Pesti Színház bűne, hogy aztán megijedt saját bátorságától, és levette az előadást a színház műsoráról.

2. Nem született meg az a bizonyos nagy előadás. Az, amelyik meghatározza és elfedi az évadot. Elfedi a

gyenge és érdektelenül átlagos előadások sokaságát. Így aztán nyilvánvalóbban megmutatkozik a magyar színház meglehetősen elszomorító helyzete. Mégsem állnék most be a színházszíratók kórusába. A helyzet ugyanis kétségbeejtő — de nem reménytelen. Kétségbeejtő, mert a színház léte, működése korántsem magától értetődő. Nagy hát a csábítás az olcsóra, a kommerszre. De a helyzet nem reménytelen, mert igazi kihívást jelent a színházcsinálók számára. A tét nemcsak az, lesz-e szponzor, lesz-e bevétel. Az igazi tét az — hiszen nem muszáj színházat csinálni —, tud-e olyan erővel szólni egy-egy előadás, hogy megérintse azt az eret, melyben az itt és most energiája lüktet. Egyelőre persze csak helyzet van. De arra nem szavazhatok.

Az évad fontos előadásainak tartom: Szolnok: *A vadkacsa*, *Száz év magány*, *A félreértés*; Kaposvár: *Valahol Oroszországban*; Veszprém: *Farsang*; Miskolc: *Liliom*; Nyíregyháza: *A szarvaskirály*, *Szigorúan ellenőrzött vonatok*; Pinceszínház: *Bűn, bűnhődés*; Budapesti Kamaraszínház: *Leonce és Léna*; Szatmári Északi Színház: *Kulcskeresők*.

3. Az történt, ami szerep és színész ideális találkozásakor történni szokott: megfordulni látszik az idő. A néző úgy érzi, előbb volt Derzsi János, majd egy Molnár Ferenc nevű író róla mintázta meg hősét, kit Liliomnak nevezett el. „Nem vagyok házmester!” — sístergi Derzsi olyan erővel, hogy azonnal gyűlölünk minden házmestert, és irtózunk saját kisszerű, lapos, sunyi házmester mivoltunktól. Közben irigykedve bámulunk valakit, aki minden pillanatban vállalja önmagát. Mind-

A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari a Száz év magányban (Korniss Péter felvételei)

ezt derüsen, sugárzóan, született bölcsességgel teszi Derzsi-Liliom. Ezt látva Molnár Ferencnek már könnyű dolga volt.

További kiemelkedő alakítások: Rajhona Ádám (*Farsang, Párbaj egy tisztáson*); Ternyák Zoltán—Balkay Géza (*Bűn, bűnhődés*); Kaszás Attila—Szarvas József (*Leonce és Léna*), Mucsi Zoltán—Mertz Tibor (*A vadkacsa*).

4. Spolarics Andrea Ekdal fotográfus feleségeként elmélyülten retusál. Mint a csipkeverőnő, ki a függöny résein belopakodó, derengő fénynél mozdulatlanul ül, és végtelen türelemmel dolgozik. Elfogadja a világot, része annak. Létezésével karcolást nem ejt rajta. De ott tüsténkedik Brueghel lompos asszonyai közt is, lesütött szemmel, szó nélkül tesz-vesz, észrevétlen

munkálkodik. És mindent elér, amit akar. Ártatlanul néz. Nő.

(Nagyon jónak tartom még Töröcsik Mari alakítását a *Száz év magányban*.)

5. A süket Feraponttal diskurál, felesége kárálását hallgatja, szürke-semmi életét hurcolja át a holnapokba. Ez az ember szinte nincs is. Kulka János *játéka* pontosan felmutatja ezt az aktákba fakuló porszemet, *jelenléte* viszont a Jeles-előadás lényegét közvetíti. Tekintetében az apokalipszis sejtése bujkál, és ott fészkel a gyanú: az áldozat elkerülhetetlen. Riadtan törli homlokáról a vért, és indul — egy a milliárdnyi Krisztusok közül — végzete felé.

Az évad során sok kitűnő epizódalakítást láttam: Jordán Tamás (*Valahol Oroszországban*), Győry Emil (*A félreértés, A vadkacsa*), Vallai Péter (*Leonce és Léna*), Megyeri Zoltán (*A szarvaskirály*), Görög László (*Lebegő fénybuborék*), Fazekas István (*A tetovált rózsza*).

6. Szavazatom annak a Szonyának szól, akit még évad közben láttam az Ódry Színpadon. Murányi Tünde *játéka* láttán újra megbizonyosodhattam: a tehetőség olyan plusz energia, ami a belépés pillanatától betölti a színpadot. Amit mond, amit tesz, az mindig magától értetődő. Murányi Tünde még ügyes is. Ezért lehet belőle kiváló és sikeres színésznő. De ezért fenyegeti a rutin is. Az évad végi kaposvári színházi találkozón már ennek apró jeleit is megtapasztalhattam.

Kiemelkedő volt még: Csákányi Eszter (*Valahol Oroszországban*), Esztergályos Cecília (*Farsang*), Kakuts Ágnes (*Macskajáték*), Pápai Erika (*Vízkereszt*), Pap Vera (*Az út végén a folyó, Leonce és Léna*).

7. Both András díszlete: első látásra alig valami. Kicsi asztal, szék, zenegép, üvegfalú fürke. Csikorgó, fémes zengésű vaslépcső. Mégis, az egyszerű, átlátható tér titkokat rejt. Lámpák gyulladnak, és a tükörfalon sokszorozódnak az alakok. Az áttetsző, paletta-plafonon áttörő fények halvány színeket játszanak be a térbe. Ezek a színek mozdulnak a tört-gyűrött fémszemcsés oldalfalon is, melyet belövések sebeztek... Egyszerűség és költészet, előadást szolgáló rejtőzködés és önmagában megálló, öntörvényű műalkotás — mindez együtt Both András díszlete.

Kiválónak tartom Antal Csaba három munkáját: *Valahol Oroszországban*, *Látrifári hadnagy* és *A titkos elragadtatás*.

8. Fakó-faradt, szürke-fekete minden ruha Popó király birodalmában. Már születésekor unalmas, lepustult minden. Semmirejők, hiábavalók a ruhák is. Akkor is, ha érmelytön szépek, mint Rozetta vagy Léna öltözet-költevényei. Ilyen ez a világ. Erről szólt Büchner, erről szól az előadás és benne Barta Andrea jelmezei.

Tetszetek még Schäffer Judit tervei *A titkos elragadtatáshoz* és Papp János tervei a *Látrifári hadnagyhoz*.

9. Eszenyi Enikő összehozott egy csapatot, megfelelő feltételeket teremtett a munkához, profi üzletasszonyként (és — gondolom — varázsos színésznőként) bankigazgató férfiakkal tárgyalt — és melleleg megrendezte az évad egyik legizgalmasabb előadását.

Melis László is összehozott és összetartott egy csapatot Kaposvárott, eszkimó és afrikai törzsi dalokból énekeket álmodott és tanított nekik. Ők aztán az agastyán és a ma született csecsemő töpörödött maszkija mögé bújva beléptek a térbe, és bölcsen-ártatlanul elsuttogták-csettintették-csattogták, elzengték mindazt, ami a világ rendje alatt fenyegetően megbújik.

BOGÁCSI ERZSÉBET Magyar Nemzet

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: —

A legjobb női alakítás: —

A legjobb férfialakítás: Bagó Bertalan és Kaszás Géza (Escurial, Passió, Csongor és Tünde, Független Színpad)

A legjobb női mellékszereplő: Pap Vera (Az út végén a folyó, Rózsakiállítás, Pesti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Lukács Sándor (Játék a kastélyban, Vígszínház)

A legjobb díszlet: Antal Csaba (több munkájáért)

A legjobb jelmez: Szakács Györgyi (több munkájáért) *Különdíj: —*

Üggyel-bajjal szavazok. Napokon keresztül „rágtam a ceruzám”, forgattam az évad műsorfüzeteit, s vártam a hirtelen megvilágosodást: kik válnak ki a mezőnyből *vitathatatlanul*. Amikor kihúzok egy-egy kategóriát, például az új magyar drámáét, csak félig-meddig állja meg helyét a szokott mentegetőzés, miszerint: bár voltak figyelemre méltó művek, semelyik sem ütötte meg azt a mértéket, amelyet az első díjazottak — Örkeny, Nádas, Kornis, Spiró — állítottak fel. Inkább az az igazság, ha voksolnék, például a legjobb rendezésre, elkendőzném, hogy pár kivétellel mindazok, akik a közelmúltban a magyar színházat meghatározták, most hallgatnak, legalábbis halogatják bemutatóról bemutatóra annak a beismerését, hogy valami *visszavonhatatlanul* elmúlt. Hiába óvjuk-féltjük, ami volt (leginkább a struktúra, dotációk és egzisztenciák miatt) — más fog elkövetkezni. Ha az esélyeseket felkeresi emlékezetem, zömmel az az érzés berzenkedik bennem, hogy idejémult, tovahaladott, *passé*. Csak sóvárgunk olyan színházra, amilyent Halász Péter „nagyamájja” hozott el. Ugye, mégsem adhatom neki a legjobb női alakítás díját? A jövődöt egyedül a Független Színpadnál láttam felsejleni, nem is feltétlenül a premierjeiken, hanem a mindennapjaikban, erdélyi vendéjátékuk alkalmával. Már többek ők, mint Ruszt József „teremtőmezei”. A kilábalás ígéretével vonz Bagó Bertalan és Kaszás Géza csakúgy, mint társaik. A szinte üres listát kiegészíteni a feszítő akarás segített, amely kopár szavakból vagy könnyed színjátékból is kilobbant. S méltányoltam a lankadatlanokat, akik nem csatlakoznak a tétlenek, kedvesezettek, tétovák sorához... Ez a szavazás a kritikus pályájának kivételes lehetősége, amikor lehetek nagyon szubjektív is. Hát bevallom, hogy borzadok a pénzkolduló bohóságoktól, a színi piacon élen járó szuperproduktióktól, de attól a kopottas vagy akár karbantartott rutintól is, amelyik „üzembiztosan” termel. Majmoljuk az újabb módit, s közben férdíj gázolunk az anakronizmusban. Szigorú bölcsességre, üde érzékenységre, tisztaságra vágyom. Minden szavazatom nekik adom.

CSÁKI JUDIT Színház

A legjobb új magyar dráma: —
A legjobb rendezés: Jeles András (Valahol Oroszországban, kaposvári Csiky Gergely Színház)
A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)
A legjobb férfialakítás: Garas Dezső (Száz év magány, Szolnok)
A legjobb női mellékszereplő: Csákányi Eszter (Sirály és Valahol Oroszországban, Kaposvár)
A legjobb férfi mellékszereplő: Helyey László (Sirály, Kaposvár) és Vallai Péter (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb díszlet: Horgas Péter (A szarvaskirály, Nyíregyháza)
A legjobb jelmez: Szakács Györgyi (Valahol Oroszországban, Kaposvár)
Különdíj: Eszenyi Enikő (a Leonce és Léna rendezéséért)

Eseménydús évad volt a színházban is — kár, hogy az események többnyire nem a színpadon történtek.

Jó volt, hogy azért akadt egyetlen produkció — Je-

lesé —, amely nem a körülményekhez képest, azok ellenére vagy azok függvényében, hanem *önmagában* lett az, ami: színházművészeti és színháztörténeti esemény. Színház. Mintha csak egy igazi színházi élet kellős közepén született volna, ahogyan kell.

Jó volt, hogy nem zártak be sorra a színházak.

Jó volt, hogy mutatóban akadt új rendező, biztató főiskolai produkció, műhelymunkára utaló egyenletes évad.

Rossz volt, hogy miközben a legtöbb színház — nemesen vagy kevésbé úgy — szórakoztatni akart, soha ennyit nem unatkoztam színházban.

Rossz volt, hogy kimúltak mindazon lapok, melyeknek dolga lenne mindezt napról napra, hétről hétre leszögezni, jelezni, kikiabálni. Rossz volt, hogy háttérbe szorult, hovatovább megszűnt a rendszeres, széles körű színikritika.

Rossz volt, hogy az évad főszereplőjének semmi köze a színházhoz — s mégis főszerepet játszhatott. Ő a „rapid” Fekete György.

Rossz volt az is, hogy — ezt sokadszor írom már le — még mindig nincs jelen a magyar színházművészetben Székely Gábor.

FÖLDES ANNA Magyar Nők Lapja

A legjobb új magyar dráma: nincs!
A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)
A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok) és Pap Vera (Rózsakiállítás, Pesti Színház)
A legjobb férfialakítás: Gábor Miklós (A Bernhardi-ügy, Vígsház) és TERNYÁK ZOLTÁN (Hoppárézimi, Madách Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Jónás Rita (Macskajáték, Veszprém) és Töröcsik Mari (Figaro házassága)
A legjobb férfi mellékszereplő: Balkay Géza (A titkos elragadtatás, Katona József Színház)
A legjobb díszlet: Götz Béla (József és a színes, szélesvásznú álomkabát, Madách Színház)
A legjobb jelmez: Szabó Mária (Turandot, Katona József Színház)
Különdíj: Az év színházi meglepetéséért a legsokoldalúbb színésznőnek, Eszenyi Enikőnek és Bogácsi Erzsébetnek a színházi élet pártirányítására vonatkozó dokumentumok nyilvánosságra hozataláért (Rivaldazárlat)

Húztam, halogattam a magam egyszemélyes díjkiosztását. Emlékezetemben felködlött egy hivatalos helyről nekünk — kritikusoknak — szegezett régi vád a szakma sokak által rosszalit „flottatüntetéséről”. Hát igen, volt idő, nem is olyan régen, amikor a színházi és filmkritikusoknak is volt mit kitüntetni, megbecsülni, vállalni, volt mi mellé odaállni. Az idén a leghatásosabb flottatüntetés és talán a legigazságosabb döntés is az lenne, ha az évad gyengeségére, szürkességére való tekintettel, teljesítmény hiányában nem adnánk ki a díjakat.

De mivel a tradíció — és a szervezők — megkívánják, és az ősi pedagógiai gyakorlat szerint a leggyengébb osztályban is kell valakinek ötösnak lenni, aki valóban jobb a kettesre, négyesre osztályzott társaknál — ám legyen: háborgó lelkiismeretem elaltatva, sza-

vaztam. (A lelkiismeret-furdalást főként az elmulasztott, nem látott produkciók miatt éreztem.)

Am díjazásra érdemes új magyar drámát még így sem találtam. **Eörsi Istvánt**, Kárpáti Pétert sértenék meg azzal, ha az idén látott, az előzőeknél klasszisokkal gyengébb darabjaikat díjaznánk. Hasonló okból nem javaslom díjazásra Zsámbéki Gábor érdekes, de nem igazán jelentős *Turandot*-rendezését.

A többi oklevelet végül is jó meggyőződéssel nyújthatjuk át. A nyomasztóan közepes, a kommersz jegyében végigunatkozott évad is hozott jelentős (főként színészi) teljesítményeket. Az eddig osztogatott elismerésekből megjósolható, hogy a rendezői díjat a kritikustársadalom egésze Eszenyi Enikőnek fogja ítélni — nem ok nélkül. Mégis úgy vélem, a már eddig bőkezűen osztogatott babérokoszorúhoz nem érdemes új levelet ragasztani, jutalmazunk inkább a lehetetlen lebíró regényadaptációt, Taub János Száz év magány-rendezését (szolnoki Szigligeti Színház).

Színésznői díjra három jelöltem is van: az egyik Auréliát, a másik Marcellinát játszotta (*Száz év magány és Figaro házassága*), a harmadik férfiszerepben, Szellemfiként remekelt (*Liliomfiék*). A baj csak ott van, hogy mindháromat Töröcsik Marinak hívják! Attól tartok, Töröcsiket (és Garas Dezsőt) ma már csak „versenyen kívül”, külön súlycsoportban szabadna indítani...

Átolvasom a kitöltött szavazólapot, és elszomorodom: ennyi tehetséggel ilyen szintelen évadot létrehozni — ez már nemcsak a feltételek romlásának, hanem a színházteremtők belső kiürülésének, a mondanivaló hiányának tudható be.

KÁLLAI KATALIN

A legjobb új magyar dráma: Bereményi Géza: Új dalok
A legjobb rendezés: Zsámbéki Gábor (Hare: A titkos elragadtatás, Katona József Színház)
A legjobb női alakítás: Dobos Ildikó (Macskajáték, Veszprém)
A legjobb férfialakítás: Szarvas József (Az út végén a folyó, Pesti Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Nagy Mária (Valahol Oroszországban, Kaposvár)
A legjobb férfi mellékszereplő: Derzsi János (A vadkacsa, Szolnok)
A legjobb díszlet: Antal Csaba (Valahol Oroszországban, Kaposvár; A titkos elragadtatás, Katona József Színház)
A legjobb jelmez: Schäffer Judit (Imádok férjhez menni, Vidám Színpad)
Különdíj: Első rendezésként: Eszenyi Enikő

Tetszett Szilágyi Andor *Szűz tiz tojással* című darabja, elismerem Kárpáti Péter *Az út végén a folyó* című drámájának az erőnyeit, s még ha az újra teszem a hangsúlyt a legjobb új magyar dráma kategóriában, akkor sem Garaczi László *Imoga* című kutyakomédiája a nyerő — legfőképpen a műfaja —, hanem Bereményi Gézának Cseh Tamás részére írt legújabb *szövege*. Ez az igazi új magyar „dráma”. Vagy nem is, egyszerűen új magyar dráma.

Egyre forgandóbb világunkban a színházak keresik a helyüket. Tétován tapogatóznak, vagy teljes határozottsággal tráfnak mellé. A leginkább „környezetérzékeny” színház magasan a Katona. Színpadán mai

A legjobb férfialakítás: Szarvas József Az út végén a folyó című Kárpáti Péter-darabban (a képen Pap Verával)

magyar dráma lett Brecht *Turandotja* **Eörsi István** segítségével, kár, hogy a szokottnál hidegebb. Annál szorítóbb Zsámbéki másik rendezése, *A titkos elragadtatás*, amely halkán, higgadtan és nyugodt szavakkal meséli el, hogy mi van itt készülében.

A legjobb női alakításért Dobos Ildikó Orbánné-jával Molnár Piroska Arkagyinjája volt szoros versenyben. Ami az előbbi javára döntött, az megint csak a mai magyar való. Orbánné — helyzeti előny? — szorosabban simul bele. Ez az alakítás nemcsak arról beszél, hogy mi van itt, hanem arról is, hogy mi lehetne. Az Orbánnéké — is — lehetne a jövő. De az Orbánnék jövőtlene. Ahogy a Janik is azok. Gyanítom, Szarvas József alakítása azért bukkant föl valahonnan az évad eleji homályból, mert tele van őszintétlenségében is őszinte, csökevényességében is egész, föltörni alig-alig képes, elvesztegetett érelemmel. A Janiknak nem jövőjük van. Nekik ott a folyó.

Nagy Mária a legjobb női mellékszereplő díját Jeles Andrással megosztva kellene, hogy kapja. Maga a szerep, ilyen formában, ugyanis a rendező ér-

deme, a megjelenítés — milyen jópofa is az, ha a cselédlányok egyszer csak *elhatalmasulnak!* — Nagy Máriáé. Relling doktor figuráját Ibsen beleírta *A vadkacsába*. Jól tette. Így legalább Derzsi eljátszhatta, hogy az „übermorál” nevében cselekvő Werlékkel szemben az emberbarát Rellingeknek semmi esélye manapság. Pártfogásuk: mintha nem is lenne...

A *Valahol Oroszországban* díszlete adekvát nagyvonalúságával nyűgöz le, *A titkos elragadtatás* színpadképe már-már egy csöndes díszletforradalom. Az *Imádok férjhez menni* jelmezeiben semmi forradalmi nincsen. Annál több a békebeli ötlet.

„Építsünk színházat?!” Csak tessék. A *Leonce és Léna* első rendezésnek igazán remek.

KOLTAI TAMÁS Színház

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: Jeles András (Valahol Oroszországban, kaposvári Csiky Gergely Színház)

A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Fazekas István (A húszmilli-

omodik év, Pécs) és Ternyák Zoltán (Hoppárézimi, Madách Kamara)

A legjobb női mellékszereplő: Murányi Tünde (Bűn és bűnhődés, Veszprém) és Pap Vera (Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Derzsi János (Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb díszlet: Horgas Péter (A szarvaskirály, Nyíregyháza)

A legjobb jelmez: —

Különdíj: Lendvai Zoltán A szarvaskirály rendezéséért (Nyíregyháza)

Mivel az idén megtisztelték azzal, hogy fölkertek, legyenek a májusi országos színházi találkozó előadásainak válogatója, toplistám lényegében azonos a kaposvári résztvevőkkel. Nem sorolom föl tételeken a produkciókat; a találkozó programja olvasható a Színház májusi számában. Egyvalamivel kiegészíthetném: a nevezési határidő, március 31. lejártá után bemutatott előadásokkal. Ezek közül egyet tartok méltónak arra, hogy a számomra legjobbakkal együtt említsem: Mohácsi János extravagáns kaposvári Dürrenmattját, *A nagy Romulust*. Az ok, amiért mégis lehalasztom a szavazólaponról, végtelenül egyszerű: szeretném megőrizni a jövő évi esélyeit. A színház amúgy is előbementőnek szánta, mindössze háromszor játszották június elején, kevesen láthatták — méltánytalan lenne most lelkesedni érte.

Keves magyarázatot érzek szükségesnek szavazataim indoklására. Az évad legjobb teljesítményeinek végiggondolásakor nem küszködtem a bőség zavarával. Általában nem szeretek kategóriákat „üresen hagyni”, mert bár nincsenek minden évadban vitathatatlan színháztörténelmi értékek, a színikritikusok díjának célja az adott időszak tényleges értékeinek elismerése, s ilyenek rendszerint vannak. (A „legjobb” kategóriájában érezzük a viszonylagosságot. A legjobb nemegyszer kevesebb, mint a jó.) Most mégsem tudtam legjobb új magyar drámát és legjobb jelmezt kiválasztani; a tehetségek és a szolid szakmai teljesítmények között hiányzott az, ami igazán fölhívna magára a figyelmet, még ha messze van is a tőkéletestől.

A Jeles-féle *Valahol Oroszországban* ilyen volt Merész, istenkísértő és sok tekintetben félkész. Messze az évad legfontosabb előadásának gondolom. Személyes kedvencem *A szarvaskirály* Nyíregyházán; úgy van „kitalálva”, mintha ez a ravasz stílusjáték a résztvevők perfekt anyanyelve volna. Amit még így, „utólag” mondani szeretnék — sajnálom, hogy évad közben nem írtam le —: Murányi Tünde égő tekintete a veszprémi *Bűn és bűnhődés*-ben fölka-vart és megrendítet. Szonyájának szenvedése átható volt, s a lényéből fakadt. A főiskolás színész női alakításához fogható keveset láttam. Nem az évadban — életemben.

KOVÁCS DEZSŐ Kritika

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház) és Jeles András (Valahol Oroszországban, kaposvári Csiky Gergely Színház)

A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Andorai Péter (Lárfári hadnagy felszarvazása, Katona József Színház)

A legjobb női mellékszereplő: Vári Éva (A tetovált rózsza, Pécs)

A legjobb férfi mellékszereplő: Derzsi János (Az út végén a folyó, Pesti Színház)

A legjobb díszlet: Khehl Csörsz (Turandot, Katona József Színház)

A legjobb jelmez: Szabó Mária (Turandot, Katona József Színház)

Különdíj: —

MÉSZÁROS TAMÁS Magyar Hírlap

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)

A legjobb női alakítás: Bodnár Erika (A titkos elragadtatás, Katona József Színház)

A legjobb férfialakítás: Szarvas József (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb női mellékszereplő: —

A legjobb férfi mellékszereplő: —

A legjobb díszlet: —

A legjobb jelmez: —

Különdíj: Sáfár Mónika f. h. (Mária evangéliuma, Madách Színház)

Szavazólapom igencsak hiányos, de nincs kedvem úgy tenni, mintha az elmúlt évad csakugyan sorra meghozta volna a maga kiugró teljesítményeit. Jóval kevesebb igazán természetes tehetségéből fakadó produkciót és alakítást tudok regisztrálni, mint nagyra becsült kollégáim túlnyomó többsége, akiknek írásaiból az évad folyamán már kitetszett, hogy mintha legalábbis a magyar színház valamiféle új fellendülésének jeleit vélnék megmutatkozni némely, általuk különösen nagyra becsült előadásában.

Nem értek egyet ezzel a szemlélettel; erőteljes túlértékeléseket tapasztalok, már-már egészségtelen „futtatását” kétségkívül ígéretes és/vagy érdekes, de korántsem kiforrott és távolról sem annyira revelatív produktumoknak. Valószínűleg közrejátszik ebben az igyekezetben a színi műhelyek aggasztó egzisztenciális bizonytalansága: egy olyan helyzetben, amikor azt sem lehet tudni, egyáltalán meddig képesek még működni az egyes színházak — és azok egyes vezetői —, természetesen erős és ösztönös késztetést érez a szakma arra, hogy felárazza önmagát.

A jelenség tehát tökéletesen érthető, ám annál kevésbé elfogadható. Mert akárhogy nézzük is, a dolgok szépítése — magyarán az önbecsapás — legfeljebb olyan személyes legendákat segít fel-pumpálni, amelyek később, vélhetően nem is sokára, annál fájdalmasabban pukkannak majd szét.

Szavazataimat olyan teljesítményekre próbáltam meg adni, amelyek számomra magától értetődőek, minden öröklődés és affektáció, minden gondolati és stílári „lilaság” nélkül valók.

A legjobb női mellékszereplő: Pap Vera a *Leonce és Lénában* (a képen Hacser Józsaival)

METZ KATALIN Új Magyarország

A legjobb új magyar dráma: Füst Milán: Az árvák

A legjobb rendezés: Zsámbéki Gábor (Hare: A titkos elragadtatás, Katona József Színház)

A legjobb női alakítás: Töröcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Kaszás Attila (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb női mellékszereplő: Pap Vera (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Szarvas József (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb díszlet: Antal Csaba (Lárfári hadnagy, Katona József Színház)

A legjobb jelmez: —
Különdíj: Test-vér-harc, Valló Péter rendezésében (Arany János Színház)

Ha az ember nekiveselkedik, és számba veszi az elmúlt évad előadásait azzal a reménnyel, hogy a rostán fönnekad jó tucatnyi erős produkció, rá kell döbennie,

reménytelen vállalkozásra adta a fejét. Minden évadok leggyöngébbikével kell számolnia. Soha nem látott erővel tört föl és tőri át a gátat a középszér, mondanám, ha egyáltalán volna még gát, és képes volna törni-zúzni (ahhoz is szenvedély kell). A lehangoló az, hogy jobb sorsra érdemes társulatok, alkotóművészek is föl-föladják korábbi igényességüket. Unalomig ismételt — egyébként valós — indok a csökkenő dotáció, a költségvetési nehézségek. Holott valójában nincs közvetlen összefüggésben a minőségeteremtéssel. Az igényesebbje ki is tudta gazdálkodni a fajsúlyos produkció számára a szükséges összeget. Arról már nem beszélve, hogy „szegény színházban” is lehet remekműveket alkotni. (Közhelyszámba menne a klasszikus példák sorolása.) Azt azért nem állom meg fölemlíteni, hogy Ciulei, Harag György, Dan Micu és pályatársaik a legsötétebb romániai korszakban kreáltak legjobb alkotásaikat, néha üres térre és szákváson jelmezekre csökkentve a vizuális megjelenítés költségeit, anélkül, hogy művészi elveiket föladták volna. Érzésem szerint itt sem annyira az anyagi megkötöttség, mint inkább a fásultság, hitehagyottság, netán a közöny az igazi ok; a könnyebb ellenállás vonalára siklott (kisiklott) alkotók szellemi tehetetlenségében ama bizonyos „lelki restség” is ott lappang. Mert — szerencsére — van rá néhány ellenpélda. Az „új” színházak megújulni

A legjobb férfi mellékszereplő: Derzi János Az út végén a folyó előadásában

akarása. A Budapesti Kamaraszínház látványos díjaratása az országos találkozón, tisztos erőfeszítése az értékeremtésre (jóllehet társulatépítési gondokkal küzd), tagadhatatlan sajtó- és közönségsikere. Vagy az Arany János Színház csöndes profilváltása, kísérletező kedve, egyebek közt vendégrendezők foglalkoztatása révén. Némelyik vidéki színház tartósan ígérkező fölzárkózása az élvonalhoz. (Míg Budapest össz-színházai pusztán négy előadással voltak jelen, Szolnok egymagában három produkcióval szerepelt a kaposvári fesztiválon. Lett légyen bár, sokak szerint, vitatható a válogatás.)

Mi tagadás, a Koltai Tamás szelektálta „kaposvári kínálatához” nem sok hozzátennivalóm akadna. Legfőbb szűkíteném a kört. És kiegészíteném a Katona József Színház évad végi bemutató előadásával, *A titkos elragadtatással*. Zsámbéki Gábor rendezésében — megítélésem szerint — ismét a szezon legjobbját láthattuk. Egyfajta „titkos elragadtatás” mélyáramával a színpadi légkörben, a Katonának sikerült ismét új értéket, új gondolatot hoznia a magyar színházművészetbe. Kemény kérdésvetítéssel, pontos lélekrajzok szembesítésével modern sorsdilemmákra keres választ, a szezon kimagasló női és férfialakításait gyarapítva (Bodnár Erika, Básti Juli, Udvaros Dorottya, Balkay Gáza, Ternyák Zoltán).

A Büchner-színjáték merész újragondolásáért okkal vitte el a pálmát Kaposváron Eszenyi Enikő, a *Leonce és Léna* rendezője. A Schwajda György adaptálta *Száz év magány*, Taub János rendezésében, Ursula alakja köré csoportosítja a színjáték szálait. Törőcsik Mari már-már mitikus ihletettséggel, páratlan tisztasággal idézte meg a jelképpé magasztosuló, ám eleven anyaság jelképét mint az életereó kiapadhatatlan forrását. A legjobb női alakítás díjának vitathatatlan várományosa.

A legjobb férfialakítás díját viszont Kaszás Attila érdemelte ki, a *Leonce és Léna* férfi főszerepének eredeti, ihletett megoldásáért. A mellékszereplők díjának esélyeseit szintén ebből az előadásból választottam: Pap Vera, illetve Szarvas József.

További, méltányolandó rendezői alkotásként emelném ki Jeles András Csehov-parafrazisát. A *Valahol Oroszországban* rendezője, tájainkon szokatlan színházszemlélet jegyében, zaklatóan gondolatgazdag, jelképes-látomásos jelrendszer kikísérletezésén fáradozott. Eleven, lüktető játék, táncos látomás a szolnokiak Godspell-változata (*Hit kell!*). Rendező-koreográfusa: Imre Zoltán.

Különdíjjal jutalmaznám Valló Péter *Test-vér-harc* című görögtragédia-adaptációjának Arany János színházbeli színrevitelét. A többszólamú, „vizuális zenemű” — alighanem így jellemezhető az előadás — az expresszionizmusban gyökerező, korszerű mozgásművészetet párosítja az újralfedezett szertartás-színház méltóságával. Valló amúgy is évadot zár: *Az árvák* (Radnóti Színház) meg a Domino Színházban színre vitt *Régi idők* más-más stílárís közegben fogant, rangos produkció. A stúdió-előadások idei nivós mezőnyében is előkelő helye van Szurdi Miklós Pinter-rendezésének. Sikerült titkoktól lüktető „mélylélektani abszurdot” teremtenie a veszprémi színpadon. (Az értékek egyébként, a jelek szerint, a stúdiószínpadokra szorulnak.)

A díszlet- és jelmeztervezők az idei szezonban nemigen brillíroztak. Eredetiségénél, kifejezőerejénél és iróniájánál fogva számomra Antal Csaba *Lárfári hadnagy*-színpadképe tűnt a legmarkánsabbnak.

Az új magyar dráma művelői meglehetősen hallgatnak. Legfőbb adaptációkkal rukkoltak elő. Így az évad legrangosabb színműavatója egy régi adósságtörlesztés volt: Füst Milán színjátéka a Radnóti Színházban, *Az árvák*. A hajdan elvetélt drámaírótól, a jelek szerint, mai pályatársai jócskán tanulhatnak.

MIHÁLY GÁBOR Nagyvilág

- A legjobb új magyar dráma: —*
- A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)*
- A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok) és Básti Juli (A titkos elragadtatás, Katona József Színház)*
- A legjobb férfialakítás: Gábor Miklós (A Bernhardi-ügy, Vígszínház)*
- A legjobb női mellékszereplő: Törőcsik Mari (Figaro házassága, Nemzeti Színház)*
- A legjobb férfi mellékszereplő: —*
- A legjobb díszlet: Gótz Béla (József és a színes, szélesvásznú álomkabát, Madách Színház)*
- A legjobb jelmez: —*
- Különdíj: —*

A drámairodalom világszerte válságban van. A még élő nagyok is önmaguk szintje alatt alkotnak. A két újabb irányzat: a neonaturalizmus és a posztmodern is kifulladt. A terepet jelenleg epigonok és színvonalas kommerszírok uralják. Így nem csoda, hogy az idén bemutatott magyar drámák között nem találók díjazásra méltót.

A rendezők sincsenek könnyű helyzetben, noha ők a teljes világirodalmi repertoárból válogathatnak. De itt is újítaniok kellene. Már azt is unjuk, ha az ötvenes-hatvanas évek avantgárd színházának eredményeit felhasználva aktualizálják a klasszikusokat. Nem pusztán a véletlenek összeesése, hogy Székely Gábor visszavonult a rendezéstől, Ascher Tamás — úgy mondják — erőt gyűjt, Paál István évek óta önmagával viaskodik. Fodor Tamás országgyűlési képviselősséggel odázza el, hogy szembenézzen a maga alkotói problémáival. Kaposvárott a fiatalokra és néhány vállalkozó kedvű színészre maradt a rendezés feladata. Ám a jelek szerint egyetlen előadásukat sem érdemesítették arra, hogy felhozzák Budapestre. A Katona külföldön régi sikereivel büszkélkedik. Igaz, otthon keresi az új utakat, de még nem talált rá. Idei legsikeresebb produkciójának, Brecht *Turandó*tjának a bemutatásával legalább öt évet késett. (Bár a történelem még gondoskodhat arról, hogy a mű újra aktuálisá váljon. Mint ez a kaposvári *Állattarm* bemutatásával történt.) Még leginkább Taub János rendezéseiben, produkcióiban érzékelem azt, hogy megpróbál számot vetni az évezredzáró történelmi fordulattal és annak művészi változást igénylő következményeivel.

Az általános hanyatlás a színészek teljesítményére is rányomja bélyegét. Hiányzik a nagy erőfeszítésre sarkalló hajtóerő. Sztárok, nem sztárok egyaránt úgy vélik, elég, ha a rutinra hagyatkoznak. Kivételek persze akadnak. A pálya csúcására érkezett Törőcsik mellett Básti Julit említeném, aki a David Hare-darabban újra csilloghatott. Gótz Béla díszlete legalább látványos és szép. Ebben az évadban még az örökös nyerdő jelmeztervező, Szakács Györgyi is beleszürkült az átlagba.

NÁNAY ISTVÁN Színház

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: Az út végén a folyó

A legjobb rendezés: Ivo Krobot (Hrabal: Szigorúan ellenőrzött vonatok, nyíregyházi Móríc Zsigmond Színház)
A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)
A legjobb férfialakítás: Fazekas István (A húszmilliomodik év, Pécs)
A legjobb női mellékszereplő: Pap Vera (Az út végén a folyó, Pesti Színház) és Pártos Erzsébet (Forgószinpad, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb férfi mellékszereplő: —
A legjobb díszlet: Horgas Péter (A szarvaskirály, Nyíregyháza)
A legjobb jelmez: —
Különdíj: Arvisura Színházi Társaság

Riasztóan kevés új magyar drámát mutattak be a színházak, s a játszott művek egyike sem nevezhető remekműnek. Két darab érdemel a többi megilletőnél nagyobb figyelmet: Garacsi László *Imogája* és Kárpáti Péter *Az út végén a folyója*. Az első kísérletező formái, dramaturgiai megoldásai, szokatlan dialógustechnikája, a második szociológiai érzékenysége, kiforrott dialógusai, élő figurái miatt. Végül is a Kárpáti-darabot tartom fontosabbnak, s igen sajnálatos, hogy a színházvezetői kockázattávlalás hiánya miatt a produkció csak néhány előadást ért meg. Az ilyen típusú daraboktól való félelem okozhatja, hogy az új hangot kereső színészek máshol keresnek önmegvalósítási lehetőséget, s így értékelődhet fel például a *Leonce és Léna*-produkciójuk is.

A magyar színház elképesztő mélypontját az is jelzi, hogy rendezőink közül senki sem tudott olyan előadást produkálni, amely számomra szakmailag-gondolatilag kiemelkedett volna az átlagból. (Sajnos ebben az évben valamivel kevesebb előadást láthattam, mint máskor, s így előfordulhat, hogy néhány jelentős produkció ismerete nélkül foglalmazok ily sommásan.) Ivo Krobot nyíregyházi előadása így vált etalonná.

A színészi alakításokra és a díszlettervezőre adott szavazatom — úgy gondolom — nem kíván külön indoklást. A jelmeztervezői is csak annyiban, hogy az általános színházi szegénység leginkább e téren érzékelteti negatív hatását, így számomra emlékezetes teljesítmény ezúttal nem született.

Az Arvisura, az egyik legjelentősebb alternatív színházunk egy évad alatt három fontos előadást mutatott be (Horgas Béla: *A hét törpe*; Balázs Béla: *Suryakanta király*; A *Csodaszarvas népe*). Mind a három más-más módon tágította az együttes eddigi stílusát, munkamódszerét, miközben jelentős értéket is képvisel. Különdíj-javaslatommal egyúttal az alternatív színházak fontossága mellett is voksolok.

RÓNA KATALIN Pesti Hírlap

A legjobb új magyar dráma: —
A legjobb rendezés: Jeles András (Valahol Oroszországban, kaposvári Csiky Gergely Színház)
A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)
A legjobb férfialakítás: Haumann Péter (Az árvák, Radnóti Miklós Színház)
A legjobb női mellékszereplő: Szentendrei Angéla (A vadkacsa, Szolnok)

A legjobb férfi mellékszereplő: Györy Emil (A vadkacsa, Szolnok)
A legjobb díszlet: Antal Csaba (több munkájáért)
A legjobb jelmez: Szakács Györgyi (több munkájáért)
Különdíj: Melis László a Valahol Oroszországban zenéi munkájáért

Nem először, de ebben az évadban újra le kell írnom ezt a fájdalmas mondatot: nem találkoztam elismerésre méltó „legjobb magyar drámával”. Hogy ennek mi az oka, a színházi dramaturgiák működésképtelensége, az írók elfáradása, netán az a téveszme, hogy most politikai közszereplésre van inkább szükség — később elemzendő kérdés. Ami sajnálatos tény, nemhogy legjobb, de semmilyen sem volt.

A legjobb női alakítás már sokrétűbb képet mutatott. Aligha feledhető Törőcsik Mari remekbe szabott García Márquez-hősnője után Csákányi Eszter Olgája a *Valahol Oroszországban* előadásában. A három egyenrangú női alakítás — Básti Juli, Udvaros Dorotyta, Bodnár Erika — a *titkos elragadtatásban*, s még sorolhatnók. Hasonlóképpen sikeresebbek voltak az egyes férfialakítások is, amelyek közül azért emeltem ki örömmel Haumann Péterét, mert változást, az igazi színészet újrafelfedezését láttam szerepépítésében. Az apró és nagyon finom külsőségeken éppúgy, mint a bensőjéből fakadó emberbrázolásban. Ez Haumannnak olyan találkozása volt a szereppel, és színészi alázatának-fegyelmének olyan újraéledése, amelyet nem szabad nem észrevenni.

A legjobb rendezés díjáról szólva egyértelműnek látom Jeles András munkájának értékelését. A *Valahol Oroszországban* drámai víziója, amelyben együtt él Csehov és Jeles képe-képzete a világról, a „minden és mindenütt megtörténhet” valóságáról, az számomra a színház teljességét jelenti. Ezért is javaslom a különdíjra — hisz zenének másutt sajnálatosan nincs helye listánkon — Melis László vinnyogó hangokból és furcsa dallamokból komponált kísérletét a *Valahol Oroszországban* előadásához.

Az évadban említésre méltó esemény a Budapesti Kamaraszínház életre hívása. Néhány produkciójuk valóban Színház létrejöttét igéri. S újra leírom, amit már néhányszor megtettem: fontoljuk meg — hisz erre sajnálatosan jó néhány produkció, illetve színház számot tarthat — a jövőben a legrosszabbnak ítélnélhető citrom- (netán adjunk neki más nevet) díj odaítélését.

SÁNDOR L. ISTVÁN

A legjobb új magyar dráma: Kárpáti Péter: *Az út végén a folyó*
A legjobb rendezés: Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)
A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)
A legjobb férfialakítás: Rajhona Ádám (Farsang, Párbaj egy tisztáson, Veszprém)
A legjobb női mellékszereplő: Pap Vera (Az út végén a folyó, Pesti Színház)
A legjobb férfi mellékszereplő: Derzsi János (Az út végén a folyó, Pesti Színház)
A legjobb díszlet: Antal Csaba (Lárfári hadnagy felszarvazása, Katona József Színház)
A legjobb jelmez: —

Különdíj: Bűn, bűnhődés (Pinceszínház)

Születhetett volna jobb évad az adott körülmények között?

1. Új magyar darabokból rendkívül szegényes a választék. De jogosulatlan lenne számon kérni az utóvédharcait vívó irodalomtól és a kockázattal — lehetőségeik miatt — képtelen színházaktól jelentős darabok megszületését, új szerzők és remekművek felfedezését. Amíg ilyen bizonytalan a színházak helyzete, a színi irodalom sem virágozhat fel. Mert minden említésre érdemes mű háttérben ott van a működő színház. Kárpáti Péter darabjának a Pesti Színházban előadott változatára szavazok. Ez azt is jelenti, hogy a Színház mellékleteként megjelent szövegvariánshoz képest — feltehetőleg a bemutatóra készülve — jótékony dramaturgiai változtatások tették teljesebbé a mű értékeit. Az előadásban váltak igazán egyértelművé a darab legfőbb erényei: a naturalista életkép és szimbolikus misztériumjáték egymást értelmező izgalmas összekapcsolódása.

Gondolhattam volna még Szilágyi Andor *Szűz tíz tózással* című művére is, ha az nem volna képtelenül társulathoz kötött. Hiszen a Stúdió K. előadásán kívül nem igazán tudom elképzelni más megvalósulását ennek a szövegnek, ami egyébként is az együttes rög-tönzéseire, a próbafolyamat eredményeire épül. Említhetem még **Eörsi István** *Egy tisztáson* (a veszprémi előadásban: *Párbaj egy tisztáson*) című darabját, de a megírás óta eltelt több mint tíz év, s az utóbbi egy-két év politikai fordulatai kissé időszzerűtlenné tették — valószínűleg, sajnos csak átmenetileg — e művet.

2. Számomra ez a kategória egyértelműen kettéválik, a legjobb előadás és a legjobb rendezés kategóriájára. Az előbbi a teljes előadás összehatására vonatkozik, s irodalmi anyag, dramaturgiai munka, színészi teljesítmények, díszlet-, jelmez-, rendezői megoldások egészét, együttesét érinti. A *Száz év magányra* azért szavazok, mert minden rétegében figyelemre méltó produkció volt. Schwajda György adaptációja talán a „legjobb új magyar dráma” kategóriában is esélyes lehetne. Hasonlóan díjra érdemes Székely László díszlet- és Németh Ilona jelmezterve. Az előadásban számos figyelemre méltó színészi teljesítményt láthatunk. Taub János sajátos színházának újabb változatát teremtette meg a bemutatóval. A konzekvensen megvalósított stílus a darabértelmezésből következett. A mozdulatlan állóképekre utaló színpadi beállítások fényképfelvételeket idéznek, s az idő megragadásának kétségbeesett emberi kísérletét fejezik ki.

A legjobb rendezés díjának kiválasztását leginkább egy sajnálatos hiány indokolná: igazán a jó rendezők hiányoztak ebben a szezonban. Az előadások átlagszínvonalának zuhanását leginkább ez magyarázza. Mintha meg is kérdőjeleződött volna a sajátos rendezői nézőpont fontossága. Pedig szükség van olyan alkotóra, aki egyszerre képes belülről és kívülről is látni a produkciót; nem uralhatja az előadást csak a színész belső nézőpontja. Ezért nem örülök igazán a színészrendezések elterjedésének. Az eredmény látható: szakmailag esetleg nívós előadások, amelyekből azonban hiányzik a következetes darabértelmezés, az ebből adódó egységes stílusmeghatározás s a figurateremtés külső kontrollja.

Taub János előadása mellett a következő rendezések említhetők. Fodor Tamás *A vadkacsaárnyait*, pontos értelmezését valósította meg. Tompa Gábor egy

számomra kétséges irodalmi értékekkel rendelkező, túlzottan is didaktikus mű hatásos előadását valószínűleg meg jótékony rendezői beavatkozással, a szertartásszínház bevonásával (Camus: *A félreértés*). Egyre inkább feltűnik Árkosi Árpád következetes rendezői munkája. Ebben a szezonban a Miskolcon látható *Sirályt és Liliomot* a képekben, új formákat kereső teatralitásban gondolkodó rendezői szemlélet tette emlékezetessé. Legjobb „első rendezésként” említhető két fontos előadás: Lendvai Zoltán *Szarvaskirálya* és Szász János *Kísértetekje*.

Ha külön kategóriában lehetne szavazni a legjobb rendezésre, akkor Jeles András *Valahol Oroszországban* című előadásának első felvonására voksolnék. Ilyen eredeti, ennyire kiábrándult *Három nővér*-értelmezést még nemigen láthattunk. A produkció első része a darab játsszási hagyományaitól függetlenül, szuverén rendezői vízióként hatott; valóban semmi szükség végigjátszani a művet, ha egyetlen felvonásában ennyire hatásosan sikerül megmutatni nemcsak mögöttes tartalmait, hanem azokat a kételyeket is, amelyek a kulturális hagyományban betöltött szerepére vonatkoznak. Csehov fájdalmas, csendes tragédia-élményét az azóta eltelt történelem a totális szétesés katasztrófátudatává minősítette. Problemátikusnak érzem azonban, amikor az előadás — a második részben — kilép a Csehov-műből. Valóban megoldatlan marad a különféle színházi hagyományok, eltérő konvenciók összeegyeztetése. Az álarcsok megjelenése közben látható „mozgásszínház” sokszor csak megismételte a darabértelmezéssel már jelzett helyzeteket, tartalmakat.

3. Számomra úgy tűnik, hogy a szezon gyengébb színésszi teljesítményei mögött is a rendezőhiány érzékelhető. Igazán jó alakítást — egy kivétellel — csak olyan előadásból tudok említeni, amely rendezőileg is megalapozott volt.

4. Különdíjra azért javaslom a Pinceszínház bemutatóját, mert a „színésszínház” egyedül példaértékű változatát teremtették meg. A rendkívül hatásos színészi alakítások (Ternyák Zoltán, Balkay Géza) át gondolt darabértelmezés, egységes színházi szándék alkotóelemei voltak.

5. Végül elmondom egy álmomat. Azt álmodtam, hogy a következő években olyan színházi fesztiválokat rendeznek Magyarországon, amelyek valóban színházi városok alakítják egy-két hétre a találkozót rendező településeket. Esténként a hivatásos társulatok legjobb előadásai lennének láthatók. Délutánonként alternatív színházak, amatőr együttesek, diákszínházok tartanának bemutatásokat. Délelőttönként megöszszegyülnének az érdeklődők, és beszélgetnének, vitatkoznának (értsd: eszmeceserét folytatnának) az előző napon látottakról. Persze olcsó szálláshelyek, alkalmi kempingek, kollégiumok tennék lehetővé, hogy sokan vehessenek részt a találkozón — főleg fiatalok. Talán a következő években is akad egy-kétezer ember Magyarországon, akit még érdekel a színház.

STUBER ANDREA
Esti Hírlap

A legjobb új magyar dráma: —
A legjobb rendezés: Eszenyi Enikő (Büchner: *Leonce és Léna*, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb női alakítás: Pap Vera (Az út végén a folyó,

Különdíj: Eszenyi Enikőnek a *Leonce és Léna* rendezéséért (Koncz Zsuzsa felvételei)

- Rózsakiállítás, Pesti Színház; *Leonce és Léna*, Budapesti Kamaraszínház)
A legjobb férfialakítás: Ternyák Zoltán (Hoppárézimi, Madách Kamara)
A legjobb női mellékszereplő: Spolarics Andrea (A vadkacsa, Szolnok)
A legjobb férfi mellékszereplő: Vallai Péter (*Leonce és Léna*, Budapesti Kamaraszínház, A Bernhardt-ügy, Vígyszínház)
A legjobb díszlet: Horgas Péter (A szarvaskirály, Nyíregyháza)
A legjobb jelmez: Barta Andrea (*Leonce és Léna*, Budapesti Kamaraszínház)
Különdíj: —

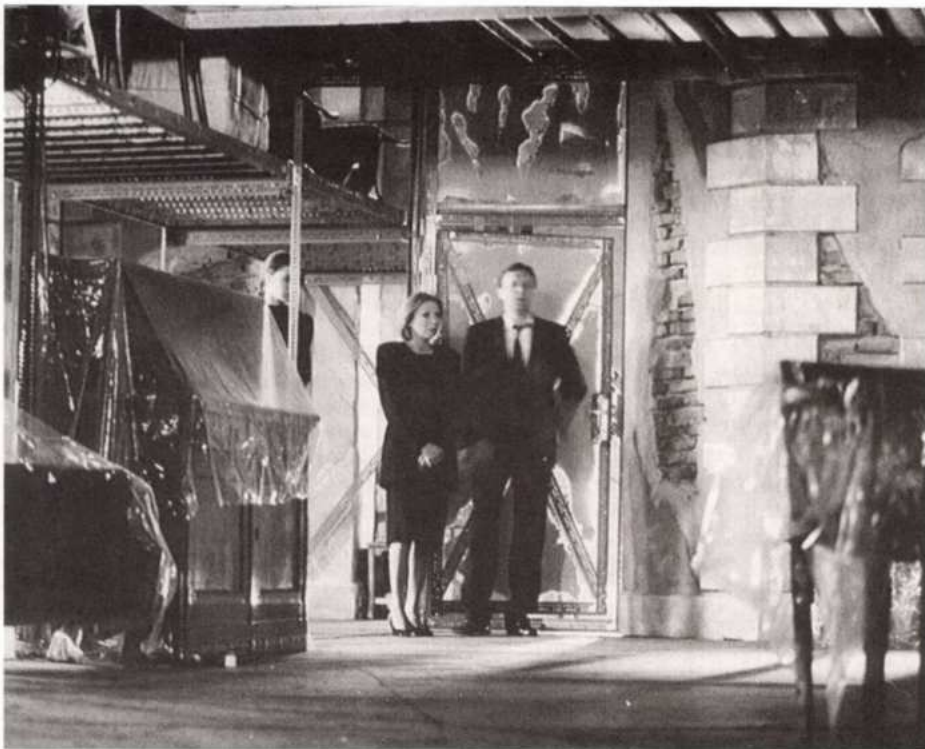
Megnehezedett a színházak dolga. Számos oka van, de az elsők között szerepel az az állami igyekezet, mely a kultúrát mindinkább perifériára szorítja, a művészeteket pedig — a támogatás csökkentésével vagy megvonásával — lassan, de biztosan ellehetetleníti. Ennek jegyében idén szűkült a színházak mozgástere. (A színikritikusoké ugyancsak. Jól érzékelhető, hogy a kultúra központilag irányított devalválásával egyidejűleg a kulturális sajtó is háttérbe szorult.) Nincsen ebben semmi, de semmi meglepő. E kézirat leadásának idején olyan kultuszminiszterünk van, aki ország-világ előtt leghyint a kultúrára. A tévében láttam, nyilvános fórumon, ahol kizárólag oktatási témákról volt hajlandó nyilatkozni. Amikor egy kérdező bizonyos művészeti intézmények ügyeit firtatta, Andrásfalvy Bertalan azt válaszolta: kár lenne itt most ezzel foglalkozni, mert a többiekkel úgysem érdekl.

A színházvezetői pozíciók elosztásánál azonban felhagy közömbösségével az új hatalom. E tekintetben teljes káoszt eredményezett a demokrácia kitérőse, s a színházi emberek olykor — egy-egy nem szerencsés fellépéssel — csak rontottak a helyzeten. A szakmai szervezetek egyelőre nem találták meg a módját, hogy az önkormányzatokkal és a minisztériummal partneri viszonyba kerüljenek. Márpedig ez sürgető feladat. Csak az eredményes együttműködés biztosíthatná, hogy a színházak érintő kérdésekben szakmailag megnyugtató döntések szülessenek.

A legnagyobb pozitívum, hogy — minden nehézség ellenére — van színház, és vannak jó előadások. Az utóbbiak közül sajnos nem mindegyiket láttam (vö.: a kulturális sajtó háttérbe szorulása). Noha százhét estét színházban töltöttem, mégis kimaradt a repertoáromból egy-két fontos bemutatás, például a *Valahol Oroszországban*. Így idén kissé bátoratlanul szavazok. A *Leonce és Léna* nyert nálam, de lenyűgözött a kaposvári *Sirály* is, nem premierkörnyéki állapotában, hanem egy sokadik előadáson. Két voksomhoz fűznék némi magyarázatot: Ternyák Zoltánnal természetesen többen versenyeztek, de én most az ő ígéretes tehetségét szeretném dokumentálni. Spolarics Andrea díjazásának szándéka pedig több évad alatt gyülemlett fel bennem.

SZÁNTÓ JUDIT
Színház

A legjobb új magyar dráma: —
A legjobb rendezés: Jeles András (Valahol Oroszországban, kaposvári Csiky Gergely Színház)
A legjobb női alakítás: Almási Éva (Csodás vagy, Júlia!, Játékszín)

A legjobb díszlet: Antal Csaba színpadképe A titkos elragadtatáshoz

A legjobb férfialakítás: Mensáros László (Aranytó, Madách Kamara) és Mácsai Pál (Teaház az Augusztusi Holdhoz, Madách Kamara)

A legjobb női mellékszereplő: Jónás Rita (Macskajátek, Veszprém)

A legjobb férfi mellékszereplő: Lukács Sándor (Játék a kastélyban, Vígsház)

A legjobb díszlet: Antal Csaba (Valahol Oroszországban, Kaposvár)

A legjobb jelmez: Barta Andrea (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

Különdíj: A fehér méreg előadása (Budapesti Kamaraszínház)

Különféle lehetőségek bedugulása folytán úgy alakult, hogy amióta csak színházzal foglalkozom, soha még nem láttam ilyen kevés vidéki előadást. (Mellesleg a Kaposvárott megrendezett országos színházi találkozó, amilyen örömteli lehetett a helyi közönségnek, olyan nehéz helyzetbe hozta a fővárosi szakmát, nem is szólva a rendezvény civil törzslátogatóiról.) Ráadásul épp néhány olyan előadásról is lemaradtam — például a szolnoki *Vadkacsáról*, a miskolci *Liliomról*, a nyíregyházi *Gozziról* és *Hrabalról* —, amelyekről a levegőbe szagolva tudom: nagyon is kedvemre lettek volna; ám ahhoz, hogy mérlegelhessem értékeiket, a szaglásán kívül még egyéb érzékszervi tapasztalatokra is szükségem volna.

Ilyenkor két dolgot lehet tenni: vagy lelkiismeretesen visszavonulni az ítélekezéstől, vagy abból válogatni, amihez az ember hozzájuthatott. Ha — mint látható — az utóbbi lehetőség mellett döntöttem, lelkiismerem

tem azzal nyugtathatom, hogy ily módon talán sikerül legalább az általam kiemelkedőnek ítélt teljesítmények elismertségét gyarapítanom.

Valamitől viszont ilyen esetben óvakodni kell: helyzetképre aztán igazán nem ildomos vállalkoznom. Két dolgot mégis meg merek jegyezni. Az egyik: jelöltjeim egy része úgynevezett könnyű, szórakoztató produkciókhoz kötődik (mellesleg soha nem is osztottam a velük szemben megnyilvánuló lekezelést), ami számomra mindenestre megnyugtatóan jelzi, hogy legjava művészeink az ilyen, konjunkturális penzumnak minősülő alkalmakat sem veszik félvállról, továbbá igazolja, hogy a magyar színészet legsajátabb erőssége mindig is ez a terület volt és maradt (sokszor az úgynevezett komoly műsorvonalat is az ide illő vagy legalább itt kimunkált eszközökkel vették birtokba, nem is sikertelenül). Akármint vélekedjenek tudós kollégáim: én hálás vagyok mind a kiemelteknek, mind számos társuknak néhány kellemes, búfelejtető estéért, amelynek nézői élményét, úgy érzem, kritikusként is pironkodás nélkül vállalhatom.

A másik megjegyzés: mintha mélyülne a szakadék a nagy tömegben előállított szórakoztató teljesítmények és az avantgárdabb jellegű, „spéci” programok között. Elvékonyodott a hagyományos összekötő szál: a sikeres, visszhangra joggal számító, igényes, de nem marginális színházi esték sora (ilyen lehetett volna például a *Peer Gynt*, a *Bernhardi-ügy* vagy a *Lárfári hadnagy* — de a lista igencsak rövid, igazán sikeres vállalkozás pedig alig akad rajta). Alighanem tünetértékű a Budapesti Kamaraszínház bemutatkozása: az egyik oldalon a *Forgószinpad*, a másikon a *Leonce és Léna* meg *A fehér méreg*; mellesleg a maga nemében mindhárom igazán jó, de a kettő között — semmi. Azt hiszem, ez a szétválás az elmúlt évad egyik figyelemre méltó, sőt baljós tünete. A szindróma többi tünetéről és más egyéb szindrómákról vannak sejtéseim; de

szójanak rólok azok, akik ezt több ismeret birtokában tehetik.

SZÜCS KATALIN

A legjobb új magyar dráma: Békés Pál: A Férlény
A legjobb rendezés: Ivo Krobot (Hrabal: Szigorúan ellenőrzött vonatok, nyíregyházi Móríc Zsigmond Színház) és Zsámbéki Gábor (Brecht: Turandot, Katona József Színház)

A legjobb női alakítás: Murányi Tünde f. h. (Bűn és bűnhődés, Veszprém) és Tóth Ildikó (A képzelt beteg, Az árvák, Radnóti Miklós Színház)

A legjobb férfialakítás: Kaszás Attila és Szarvas József (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb női mellékszereplő: Molnár Erika (Szigorúan ellenőrzött vonatok, Nyíregyháza) és Bertalan Ágnes (A titkos elragadtatás, Katona József Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Földi László (Szigorúan ellenőrzött vonatok, Nyíregyháza) és Balkay Géza (A titkos elragadtatás, Katona József Színház)

A legjobb díszlet: Antal Csaba (Lárfári hadnagy felszarvazása, Katona József Színház) és Khell Csörsz (Turandot, Katona József Színház)

A legjobb jelmez: —

Különdíj: Imre Zoltán a Hit kell! koreográfiájáért (szolnoki Szigligeti Színház)

Mielőtt bármit indokolnék, értékelnék, először is közölnöm kell, hogy lelkiismeret-furdalásom van. Több okból is. Egyrészt azért, mert rájöttem, hogy az előadások javát legalábbis kétszer kellene megnézniem ahhoz, hogy nyugodt szívvel szavazhassak (nem beszélve a kritikairásról). Ám lelkiismeret-furdalásom másik oka éppen az, hogy még egyszer sem láttam minden produkciót — elsősorban a vidékiek közül —, nemhogy többször. Mert hogy a piac — különösen az eredeti tőkefelhalmozásnak ebben a nálunk dúló korszakában — az antagonisztikus érdekelletétek meglégya. A színházakhoz hasonlóan anyagi gondokkal küszködő lapoknak ugyanis nem érdekük, hogy én csak úgy, holmi szakmai kíváncsiságból, tájékozódás, tapasztalatszerzés végett a lap kontójára furikázzak avagy bumlizzak vidékre, ha nem írok az előadásról (márpedig nem írhatok mindegyikről, ez többrendbeilleg fizikai képtelenség); a saját kontórol pedig kár is szót ejteni.

Holott, ha történetesen nem nézem meg másodszor is Büchner *Leonce és Léna* című darabját Eszenyi Enikő rendezésében és a Budapesti Kamaraszínház előadásában, tán sosem osztom a kollégák maradéktalan lelkesedését (jóllehet, már előszörre is látszottak remek dolgok, kitűnő alakítások). Ahogy a négyheti próbával színre került, Ivo Krobot rendezte *Szigorúan ellenőrzött vonatok* első előadásán is inkább sejteni lehetett, mintsem tudni, hogy fontos előadás született. A bizonyossághoz még egyszer látni kellett. Molnár Erika viszont már azon az első előadásán készen volt a szereppel, az állomásfőnökné néhány percre tétován-félszegen kiviruló, megfiatalodó, de a pillanat kínálta csodától visszariadó alakjával; játéka másodsorra volt erőtlenebb. De máig nem tudom, mivé lett a Vígsház *A Bernhardi-ügy* című, ígéretes, ám a premieren a szövegbizonytalanságokig készületlen előadása vagy a Marton László rendezte *III. Richárd*, amelynek „felhajtó erő” a bemutató pillanatában a színház falain

kívül éppen az egyezkedés stádiumában levő taxisblokádnak adott, de amely később tán többet, mélyebben tudott mondani a mögöttünk és előttünk álló hónapokról, évekről, létünkről, kiteljesedvén — mint hírlík — a címszereplő, Kern András játéka. Lelkiismeret-furda-lásom közepette némi mentséget legfeljebb az adhat, hogy hiszen éppen ezért, a pillanat megismételhetetlenségéért szeretjük mindnyájan a színházat, akiknek így-úgy valami közünk van hozzá.

Szavazataim mindazonáltal nem pusztán a fent vázolt gyötrelmek miatt születtek nehezen, s nem is a bőség zavarától, hanem mert fél kezemen meg tudom számolni azokat a színpadi alkotásokat, amelyek teljes emberségben voltak képesek megszólítani, nem „rétegspecifikusan”, lényem egy részét csupán. De mert ezek közel azonos nivójú előadások, még így is sokan vannak a díjakhoz képest.

Izgalmas, szép előadás volt például a kaposvári Sír-ly Ács János rendezésében, de az adott pillanatban és megfogalmazásban számomra kicsit művészi magánügynek tetszett — a világot sem akarom ezzel lebecsülni —, magam megértő kívülálló maradtam. Nem úgy Ács János idei másik rendezését, Békés Pál *A Fé-lőlény* című darabját nézve az Arany János Színház-ban, ami viszont teljes emberségben érintett. Hogy mire hogyan reagál a néző, hogy mi hogyan rezonál benne, az természetesen nemcsak a produkciótól és nem pusztán a nézőtől függ, hanem attól is, hogy az alkotó mennyire képes ráhangolódni a körülötte levő világra, s az abban feszülő ellentmondásokat, kérdőjeleket megragadni, színpadra fogalmazni. (Vagyis a rendezés — jó esetben — a darabválasztással kezdődik.) Mert a színház ebben az értelemben is a pillanat művészete. Ilyen érzékeny előadás volt a Zsámbéki Gábor rendezte *Turandot* a Katona József Színház-ban, s ugyanott, ugyancsak az ő rendezésében a darabnak gyengébb *A titkos elragadtatás*; ilyen az Ivo Krobot rendezte Hrabal-előadás a maga utánozhatatlan cseh humorával és hrabali humánmával; ilyenek voltak — vagy lehettek volna — az előbbieken már említett produkciók és a Fodor Tamás rendezte szolnoki *Vadkacsa*, Valló Péter *Test-vér-harc* című előadása az Arany János Színházban, a *Sirkő és kakaó* Éry Kovács András rendezésében Egerben s a Bodo-lay Géza rendezte *Koldusopera* Kecskeméten. (A fel-tételes mód indoklása a fentiekben részben megtör-tént, további kifejtésére az egyes előadásokat illetően viszont ez alkalommal — attól tartok — nincs mód.)

A kor szavára ráhangolódók műhelyeiből kerülnek ki persze a kurzusművek is — ezekre is volt példa az évadban —, ám nem a szellemi és érzelmi felkavarás igényével, nem a valóságábrázolás szándékával, hanem a borzas gondolatok, emberben ott ólálkodó kétségek elsimítása, a megnyugvás, az agitativ harmónia jegyében. Mindezt lehet igen magas szakmai színvo-nalon művelni, lásd a Madách Színház *Mária evangéli-uma* című világpremierjét Nagy Viktor rendezésében, és lehet gyengébb nivón, lásd az ugyancsak a Ma-dáchban bemutatott, Szirtes Tamás rendezte *József és a szines, szélesvásznú álomkabát* című Webber-musicalt.

De „felfedezésekkel” azért az említetteknel jóval több előadás ajándékozott meg ebben az évadban: Spolarics Andrea rendkívüli természetességének él-ményével *A vadkacsa* és egészen más arcával a *Hit kell!* című szolnoki produkciók, vagy Tóth Ildikó ugyan-

csak lenyűgözően „magától értetődő” jelenlétével *A képzelt beteg* és *Az árvák* Radnóti színházi előadásai, Alföldi Róbert f. h. Raszkolnyikovjával és Murányi Tün-de f. h. Szonyájával a veszpremi *Bűn és bűnhődés*; fel-fedezésszámba ment Eszenyi Enikő bemutatkozása rendezőként s a még főiskolás Lendvai Zoltán munká-ja, aki *A szarvaskirály* című Gozzi-darabot vitte színre Nyíregyházán, s mindenekelőtt a már régebben a pá-lyán levők, színészek és rendezők, sikeresek és ke-vésbé sikeresek megújulási képessége.

TAKÁCS ISTVÁN Új Magyarország

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: Tompa Gábor (Camus: A félreér-tés, szolnoki Szigligeti Színház)

A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: Kaszás Attila (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb női mellékszereplő: Igó Éva (Györgyike drá-ga gyermek, Pesti Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Szarvas József (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb díszlet: Both András (A félreértés, Szolnok)

A legjobb jelmez: Vágó Nelly (Györgyike drága gyer-mek, Pesti Színház)

Különdíj: Arany János Színház (egész évi teljesítmé-nye, de különösen a Test-vér-harc és a Két úr szolgálja alapján)

Amennyire visszaemlékezem, minden ilyen évad végi szavazáskor megállapítottuk: a mögöttünk maradt szezon gyöngébb volt, mint az előző. A megállapítás többnyire igaz is volt, meg nem is. A lefelé tendálás is jellemezte az évadot, meg az is, hogy az épp véle-ményezett évadhoz képest az előző, amit szintén elma-rasztaltunk, sokszor egyenesen olümposzi magassá-gokban látszott lebegni. Számomra mindez csak annak a jele volt, hogy a) lehetetlen egyetlen évadban gondolkodni, de mégis egyetlen évadban kell gondol-kodnunk, ha szavazunk; b) ha ma elveszítünk ötszáz forintot, holnap meg ötezret, akkor holnap a mai vesz-teség csekélységnek fog tűnni. Minden relatív.

Relatív volt ez az 1990–91-es évad is. Relative jó, és relative nem jó. Relative jó, mert születtek egészen kitűnő előadások is, főként a — nevezük így — kama-raszínházakban. Mintha befelé fordult volna ez az évad, mintha a belterjesség kezdett volna előtérbe ke-rülni. Belterjességen persze azt értem, hogy kisebb színházak, kisebb nézőterek, kisebb társulatok, inti-mebb atmoszféra, mívesebben megmunkált rendezői és színészi teljesítmények hívták fel magukra a figyel-met — jobban, mint a korábbi években. Ennek sokféle oka van s lehet: a legfőbb kettő talán a szűkösebb költ-ségvetési lehetőség, s ez előtt: az a lassú átrendező-dés, amely nálunk talán politikai-rendszerváltási okok-kal is magyarázható, de máshol enélkül is jelentkezik, hogy ti. a prózát (nem zenés művet) játszó színház a kisebb színházakat keresi, és egyre inkább csak a nagy zenés produkciók foglalják el a nagy színháza-kat. Ez egyébként nálunk elég pontosan nyomon kö-vethető: a Víg vagy a Madách (ők különösen) a

nagyszínházban a zenés darabokra koncentrálnak, s mivel kamaraszínházuk is működik, oda viszik (de stú-diósínházukba is) a prózai műfajokat, kivéve persze egy *III. Richárdot*.

Ez az „elkamarásodás” egyben arra is jó volt, hogy sok kitűnő rendezői és színészi teljesítményt hozzon. Az idei, Kaposvárot megrendezett országos színházi találkozó mezőnye és díjai ezt elég világosan igazol-ták. S igazolták azt is, hogy a hangsúly átvetődött a dí-rekten politizáló, a hirtelen lehetőségé vált szókimon-dástól kicsit megrészegült színházról a befelé figyelő, az emberre koncentráló, az esztétikai értékeket előtér-be helyező színházra.

A relative nem jó meg az volt ebben az évadban, hogy a kétségtelenül színvonalas kamaraszínházi pro-dukciók mellett nagyon sok kiérett, félreértéseken alapuló, műveket túlbecsülő (vagy éppen alábecsülő), a közönség igényeinek kiszolgálására hivatkozó, de többnyire egyszerűen csak igénytelen és rossz elő-adás született. A mindenhatónak kikiáltott anyagi szempontok sem indokolták számos alig nézhető elő-adás létrejöttét. Még a legkommerszebb vígjátékot is lehet tisztességes előadásban színre vinni. Erre, a tisztességre, a szakmai igényességre azonban évad-ról évadra kevesebb példa akad. Ez pedig nagyon el-szomorító. A sokat emlegetett üzleti színházról éppen ezt a könnyörtelen szakmai igényességet kellene elta-nulni (ha már pénzünk valóban nincs elég).

A relative nem jó évadot sajnos olyan elkeserítő je-lenségek is „fémjelézték”, mint a sorozatban előállt (előállított?) színházvezető-váltási botrányok. Veszprém, Szeged, hogy csak ezt a kettőt említsük, messzire mutató eset voltak, főleg az ügy háttérvonatkozásait il-lelően. Tekintve, hogy a következő évadtól tucatszai színházvezető megbízása jár le, gondolni se merek rá, mi mindennek nézünk még elébe.

Mindig el szoktuk mondani: még a gyöngé évadban is akadnak kiemelkedő teljesítmények. Ezt most is el-mondhatjuk. Azt is elmondjuk: bízunk benne, hogy a következő évad jobb lesz.

Ismerve a körülményeket, látva bizonyos előjele-ket: én ezt most nem merném szívből és igazán re-mélni.

TEGYI ENIKŐ Magyar Nemzet

A legjobb új magyar dráma: —

A legjobb rendezés: Eszenyi Enikő (Büchner: Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)

A legjobb női alakítás: Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)

A legjobb férfialakítás: —

A legjobb női mellékszereplő: Básti Juli (A titkos elra-gadtatás, Katona József Színház)

A legjobb férfi mellékszereplő: Szigeti András (A szar-vaskirály, Nyíregyháza)

A legjobb díszlet: Horgas Péter (A szarvaskirály, Nyír-egyháza)

A legjobb jelmez: Barta Andrea (Leonce és Léna, Bu-dapesti Kamaraszínház)

Különdíj: Melis László, a Valahol Oroszországban (Kaposvár) és a Test-vér-harc (Arany János Színház) zenéjéért

A vergődés, a vajúdás évada volt az idei. Kirobbanó művészi teljesítmények helyett botrányos igazgató-váltásokkal, a támogatási rendszer mind nyilvánvalóbb tökéletlenségével, vidéki társulatok élethál-harcával és fővárosi színházak kommercializálásával írja be magát a magyar színház történetébe. Egy roska-tag színházi struktúra régről vonszolt bajainak elhatalmasodásával tehát. A megszokottan élvonalbeli társulatok is gyengélkednek, tapogatóznak. Az új színházi formációk nyúglódnak a kialakulatlan állapotok közepe. Ezek a szavazatok nem annyira egy évad arcúlatát kirajzoló teljesítményeket értékelnek. Azokat dicsérik, akik teszik a dolgukat. Még. Az általános leromlás, ziláltság és erőtlenség dacára is.

TARJÁN TAMÁS
ELTE Bölcsészettudományi Kar,
XX. sz. Magyar Tanszék

- A legjobb új magyar dráma:* Garaczi László: Imoga
- A legjobb rendezés:* Zsámbéki Gábor (Hare: A titkos elragadtatás, Katona József Színház)
- A legjobb női alakítás:* Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok)
- A legjobb férfialakítás:* Szarvas József (Leonce és Léna, Budapesti Kamaraszínház)
- A legjobb női mellékszereplő:* Jónás Rita f. h. (Macskajáték, Veszprém)
- A legjobb díszlet:* Antal Csaba (Száz év magány, Szolnok; A titkos elragadtatás, Katona József Színház)
- A legjobb jelmez:* Schäffer Judit (Forgószínpad, Budapesti Kamaraszínház)
- Különdíj:* Kadelka Lászlónak, a rendszeres és hivatásos magyar nyelvű színjátszás kétszázadik születésnapjára, 1990. augusztus 25-én a Várban rendezett színészkarnevál mindenésének, fáradhatatlan ügyszeretetéért

Fanyarul mulatságos, hogy különböző színházi tevékenységeknek és szakmáknak az 1990/91-es évadban látott legjobbjairól szavazunk, holott sokkal érdekesebb lenne arra tippelni, kit mikor miért váltottak le a szezon közben, ki mióta tudja, hogy hamarosan le fogják váltani, kicsoda a kirúgott, elbocsátott, eltanácsolt vagy feladat nélkül, kénytelenségből megtartott színészek, rendezők, tervezők legtehetségesebbje és így tovább. Egy füst alatt végezhetnénk az éppen kezdődő évaddal is: hol *nem* fognak új magyar drámát játszani, ha mégis, annak a rendezését menet közben ki adja vissza, és egyáltalán: az új magyar drámát új és nem olyan új magyar írók helyett miért abszolút színházidegen tisztviselők írják.

A kritikus azonban ne töprenkedjen, örüljön, hogy a szép nyári napsütésben, midőn már úgy sincs miről kritikát írnia — meg lap se nagyon lenne, amelyik közölje —, legalább e szavazásért fizetik. Sokak után is elmondja tehát, sokadszor sem fölöslegesen: egy-egy színházi szezonunk nem tud olyan szegényes, zaklatott vagy fásult lenni, hogy a pár száz magyar színházcsináló ne hívna életre legalább három-négy emlékezetesen szép előadást.

Legnehezebb az első ízben színre került magyar darabra szavazni, hiszen a *Száz év magány*, Schwajda György minden dramaturgiai rátermettsége ellenére, mégiscsak a legjobb új kolumbiai dráma címéért versenghetne. A *Mária evangéliuma* zenés világ-

premier, szép este, de színműként nem világszám. A *Szűz tiz tojással* dialógusait író Szilágyi Andor nem hajrázta le a *Rettenetes Anya* Szilágyi Andorát. Maradok ezúttal Garaczi Lászlónál; inkább nála, villogó tehetségénél, mint az *Imogánál*.

Zsámbéki Gábor rendezésének (*A titkos elragadtatás*) Eszenyi Enikő (*Leonce és Léna*) és Mácsai Pál (*Macskajáték*) munkája volt a vetélytársa szavazópompon. Titokban az utóbbi kettőt szeretem jobban, ám elragadtatásom mégis Zsámbéki szakmai nagyvonalúságát emeli élre. Eszenyit és Mácsait dicsérje, hogy több színészüket is a legjobbnak vélem — bár Ternyák Zoltán (*Hoppárézimi*), Borbiczki Ferenc (*Bűn és bűnhődés*), Balogh Tamás (*A revizor*) alakításait fájó szívvel mellőzöm. Nem a színésznőgárda, hanem a darabválasztásnak a legtöbb színházban jellemző, a férfihősökre koncentrált tendenciája okolható azért, hogy primadonnák és drámai anyák idén kevésbé tündököltek.

Az esztendő „szép” díszleteit általában „csúnyának” tartom, mert ezekben a szépségekben nem lehetett tisztességesen járni, és ahol ajtónak kellett volna lennie, ott nem volt ajtó. Antal Csaba akár a végtelenül egyszerű García Márquez-díszlettel, akár a metaforikus-dúsán ronda Hare-díszlettel rászolgált az elismerésre. Schäffer Judit biztos ízlésű jelmezeiben viszont épp az tetszett, hogy a régi szép időkre visszamerengő „forgószínpadi” színésznőknek a régi szép idők patinás ruháit, tárgyait álmodta és találta meg, ezzel az igényesebbel is sejtítve valamit a pillanatnyilag legérdekesebb színházalakulat, a jövődőlő szép időkre készülődő, egyelőre igen eklektikus Budapesti Kamaraszínház terveiből.

A várbeli színházünnep, még az 1990-es évadkezés előtt, az évad legszebb mozzanata volt. Fölsorolhatatlan, Kadelka László mi mindent tett érte. Kétszáz évnyit dolgozott hat hónap alatt. Gondolom, a különdíjat nem ő fogja kapni. Kár. Hisz’ biztos, hogy azonnal továbbadná: átnyújtaná az eseményt kifundáló, művészi nagyságával és tekintélyével megvalósuláshoz segítő Tolnay Klárinak.

ZAPPE LÁSZLÓ
Népszabadság

- A legjobb új magyar dráma:* —
- A legjobb rendezés:* Taub János (García Márquez: Száz év magány, szolnoki Szigligeti Színház)
- A legjobb női alakítás:* Törőcsik Mari (Száz év magány, Szolnok) és Murányi Tünde f. h. (Bűn és bűnhődés, Veszprém)
- A legjobb férfialakítás:* Alföldi Róbert f. h. (Bűn és bűnhődés, Veszprém)
- A legjobb női mellékszereplő:* Jónás Rita f. h. (Macskajáték, Veszprém)
- A legjobb férfi mellékszereplő:* Győry Emil (A féltreállítás, A vadkacsa, Szolnok)
- A legjobb díszlet:* Antal Csaba (Lárfári hadnagy felszarvazása, Katona József Színház)
- A legjobb jelmez:* Szakács Györgyi (Valahol Oroszországban, Kaposvár)
- Különdíj:* Bezerédi Zoltán: Vedd le a kalapod a honvéd előtt! (Budapesti Kamaraszínház)

A rendszerváltás, úgy látom, nem hozott gyökeres változást a színházi produkciókban. Legalábbis egyelőre.

Az új rendszer néhány személyi vagy strukturális következménye egyébként is csak a következő évadban jelenhet meg a műsorban, a produkciókban. Az elmúlt évad inkább a korábbi évek folyamatainak további hatását, talán betetőződését hozta. Amit én színházművészetben értek, jóformán teljesen visszaszorult a stúdiókba, a kis befogadóképességű s a hagyományos színházról egyebekben is eltérő játszóhelyekre. S ezt aligha csak a közönség igényeinek változása okozza. Nem egyszerűen azért alakul ez így, mert kicsi a művészi színház iránti kereslet. Inkább arról lehet szó, hogy a mai világhoz illő, azt kifejező művészet eleve intimizált igényel. Olyan kis színház, mint a Katona József, évekig játssza sikeresebb előadásait, de sikerükhöz nyilván hozzátartozik, hogy egyszerre meglehetősen kevesen legyenek a nézőtérben.

A nagyobb színházak vagy eleve feladták ilyesféle törekvéseiket, vagy azok látványos kudarcba fulladtak. Elsősorban Csizsár Imre nemzeti színházi koncepciójára gondolok, amelynek szembetűnő mozzanata volt a nagyszínpadon szuperprodukciók létrehozása. Ezeket vagy kerülte a közönség, vagy ha sikert arattak, akkor nem gyakorlati, szellemi, esztétikai lényegükkel, hanem attraktív, külsődleges hatáselemekkel, jólmegcsináltságukkal, szóval inkább mester-ségbeli, mintsem művészi kvalitásaikkal. A szellemileg igényes szuperprodukciót, a *Peer Gynt*-öt pedig aligha csak az adminisztratív beavatkozás buktatta meg. Érzésem szerint minden igényessége, kidolgozottsága ellenére távol áll korunk szellemétől, szemléletétől, a közönség igényeitől. S hasonló a helyzet a vígszínházi *A Bernhardi-üggel* is. Ennyi filozófiát, elmélkedést a mai néző nem visel el.

A kis színpadokon viszont — s ide sorolhatjuk a Katona, a Radnóti mellett némelyik kamaraméretű vidéki színházunkat is — ma már nem a különlegesség, az izlésbeli és politikai pikantéria hoz művészi eredményeket, és vonz igényes publikumot, hanem az, ami e játszóhelyek lényege: az intimitás. Talán mert itt tud kifejeződni a rendszerváltást kísérő nagy politikai csinnadrattával szemben az elmélyültségre, a bensőségességre, a lélek és az értelem dolgai iránti figyelemre való igény.

Nem hagyhatom természetesen említetlenül azokat a jeleket, amelyek viszont már nem annyira a korábbi tendenciák folyományainak, inkább az új világhoz való alkalmazkodás következményeinek tetszenek. Ilyenek a Budapesti Kamaraszínház elgondolása és első eredményei, a *Leonce és Léna*, valamint *A fehér mérge* kétszázadik művészi sikere, és az évad számomra legnagyobb meglepetése, a *Vedd le a kalapod a honvéd előtt!* pompásan ironikus előadása. És ilyen a Katona József Színház stílus- vagy inkább irányváltást mutató két előadása, a *Turandot* és a *Lárfári hadnagy felszarvazása*. A két produkció, mondhatni, ellenkező irányba indul el, közös bennük talán csak az elrugaszkodás a színház eddigi stílusától, a keresés, a kísérlet. Az egyik egyéppen divatból kiment színi világot próbál újra felfedezni, a másik egy számkura teljesen ismeretlen területet szeretne meghódítani; a színház mindenképpen különlegességet kíván nyújtani a maga különlegesen igényesnek tudott közönsége számára. Hogy az út mennyire járható, és mennyire hajlandó azon a művészekkel együtt haladni a közönség, az már inkább a jövő évad kérdése.